

кими системами / О. И. Богатов, В. Г. Скобелев, В. П. Стасюк // Сб. науч. ст. "Новое в экономической кибернетике" / Под общ. ред. Ю. Г. Лысенко. – Донецк: ДонГУ, 1999. – №3. – С. 35 – 48. 4. Шкромид В. В. Рейтингова оцінка фінансового стану підприємства // Проблеми науки. – 2003. – №1. – С. 46 – 54. 5. <http://www.credit-rating.com.ua> 6. Игнатова Е. А. Рейтинговая оценка надежности партнера / Е. А. Игнатова, Л. Я. Прокофьева // Деньги и кредит. – 1992. – №2. – С. 44 – 47. 7. Чангли Д. Ф. Об определении рейтинга предприятия малого бизнеса // Деньги и кредит. – 1998. – №2. – С. 66 – 71. 8. Загоруйко Ю. Рейтинг конкурентоспособности: двигатель прогресса или ярмарка тщеславия? // Зеркало недели. – 2005. – №45 (573). – С. 13. 9. Лобанова Е. М. Финансовый менеджер / Е. М. Лобанова, М. А. Лимитовский. – М.: ООО "Издательско-Консалтинговая Компания "Дека", 2001. – 416 с. 10. Про порядок інформування громадськості акціонерними товариствами та емітентами облігацій: Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 03.06.03 р. №221 // <http://www.rada.gov.ua> 11. <http://www.smida.gov.ua> 12. <http://www.interfax.kiev.ua> 13. <http://www.investgazeta.net> 14. Про затвердження Положення про надання регулярної інформації відкритими акціонерними товариствами та підприємствами-емітентами облігацій: Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 09.06.98 N 72 // <http://www.rada.gov.ua> 15. <http://www.standardandpoors.ru/> 16. <http://rating.interfax.ru/rating> 17. <http://www.fitchratings.ru/> 18. Литвин М. И. О критериях платежеспособности предприятия // Финансы. – 1993. – №10. – С. 19 – 23. 19. Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків: Постанова Національного банку України N 279 від 06.07.2000 // <http://www.rada.gov.ua> 20. Ястремська О. М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств: методологічні та методичні засади. Наукове видання. — Харків: Вид. ХДЕУ, 2004. — 472 с. 21. Державний комітет статистики України. У дзеркалі статистики // Урядовий кур'єр. — 2006. — №17 — 18. — 27 січня. — С. 6 — 7. 22. Степнов М. Н. Статистические методы обработки результатов механических испытаний: Справочник. — М.: Машиностроение, 1958. — 232 с.

Стаття надійшла до редакції
22.05.2006 р.

УДК 657.22

Маляревський Ю. Д.
Пісоцький Є. М.

ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

The article is dedicated to different approaches to definition of terms "account policy" and "accounting policy of business". Some recommendations about giving proper meaning of these terms in forming accounting policy of subjects of business activity are given.

Становлення нових економічних відносин суб'єктів господарювання викликають необхідність відповідних систем управління обліком. Процеси гармонізації та стандартизації обліку, його адаптація до міжнародних стандартів потребують удосконаленої законодавчої та нормативної бази як на рівні держави, так і на рівні окремого підприємства. Важливою складовою організаційно-економічного механізму управління діяльністю підприємства є якісно сформована облікова політика.

Система бухгалтерського обліку, що існує в будь-якій країні, будується, насамперед, відповідно до діючого господарського механізму й враховує різні відносини між її господарючими суб'єктами. Трансформація цих відносин викликає необхідність удосконалення організаційних і методологічних основ бухгалтерського обліку [1, с. 57].

При цьому спостерігається таке явище, як неможливість приведення всього різноманіття господарського життя до єдиного шаблона або схеми. Тому виникає необхідність у розробці відповідної облікової політики, визначенні основних особливостей її формування.

Поняття "облікова політика" увійшло в сучасну науку й практику вітчизняного бухгалтерського обліку із прийняттям Закону України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" і пакета національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Воно є ключовим у системі міжнародних стандартів фінансової звітності (далі — МСФЗ), що обумовлено самою ідеєю стандартизації обліку й звітності.

Термін "облікова політика" визначений Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.99 р. №996 означає сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності, — таке визначення облікової політики наведене і в п. 3 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" [2, с. 13].

Відповідно до Міжнародному стандарту бухгалтерського обліку МСБО 1 "Подання фінансової звітності" (у редакції 2000 року), "облікова політика — це певні принципи, основи, домовленості, правила й практика, прийняті підприємством для складання й подання фінансових звітів" [3, с. 87].

Трактування поняття "облікова політика" як у МСБО, так і в українському законодавстві передбачають, що підприємство до початку звітного періоду вибирає в межах, установлених стандартами або іншими нормативними документами, певні методи, методики, способи оцінки, форми організації обліку та інше, які використовуються ним для ведення поточного обліку й складання фінансової звітності. З одного боку, це забезпечує однозначність тлумачень показників фінансової звітності, а з іншого — створює умови для здійснення фінансового менеджменту.

Питанню облікової політики як вченими, так і практиками приділяється багато уваги. Основні підходи визначені в Законі України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні", положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку. Обґрунтована необхідність і історична обумовленість облікової політики, визначені фактори, що впливають на формування облікової політики т. ін.

Між тим постійна дискусія ведеться навколо самого поняття "облікова політика". Варто звернути увагу на те, що серед науковців немає єдиної думки щодо визначення цього терміна.

Проблеми, пов'язані з новизною терміна "облікова політика" для національного бухгалтерського обліку, з адаптацією його до вітчизняної практики, ускладнюються відсутністю науково обґрунтованого понятійного апарату.

Сукупність підходів до визначення термінів "облікова політика", "облікова політика підприємства" наведена в таблиці.

З таблиці видно, що у визначенні терміна "облікова політика" не має суттєвих розбіжностей. У ряді визначень наголошується на направленості облікової політики на конкретне підприємство, її формування з врахуванням особливостей діяльності — В. П. Загородній, А. Б. Зубко в інших — на визначенні мети, цілей та основного завдання облікової політики — М. В. Патарідзе, О. А. Наумчик, С. М. Лайчук.

Визначення термінів "облікова політика", "облікова політика підприємства"

Автор	Визначення
Зубко А. Б. [4, с. 117]	Облікова політика — це сукупність засобів ведення бухгалтерського обліку на конкретному підприємстві, виходячи з конкретних умов його діяльності та загальноприйнятих стандартів
Патарідзе М. В. [5, с. 155]	Облікова політика — це індивідуально визначена підприємством на основі діючого нормативного регулювання сукупність принципів, методів та процедур, що використовується для оптимізації ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності
Наумчик О. А. [6, с. 142]	Під обліковою політикою слід розуміти сукупність обраних підприємством способів і процедур ведення бухгалтерського обліку, які не суперечать законодавчо встановленим принципам обліку й забезпечують отримання достовірної інформації про фінансовий стан і результати діяльності суб'єкта господарювання
Лебедзевич Я. В. [7, с. 156]	Облікова політика — це інструмент організації обліку на конкретному підприємстві, який включає сукупність способів та процедур ведення обліку, що використовуються з метою підготовки, складання та подання фінансової звітності
Берега С. Л. [8, с. 35]	Облікова політика — це інструмент організації обліку на конкретному підприємстві, який включає сукупність способів та процедур ведення обліку, що були обрані, виходячи із встановлених вимог та особливостей діяльності підприємства.
Лайчук С. М. [9, с. 142]	Облікова політика підприємства — це не просто сукупність способів ведення обліку, обраних відповідно до умов господарювання, але й вибір методики обліку, яка надає можливість використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя в обліку (залежно від поставлених цілей)
Прудников В. М. [10, с. 48]	Облікова політика підприємства — сукупність принципів і правил, що регламентують методичні й організаційні основи ведення бухгалтерського обліку на підприємстві в умовах діючої нормативної бази на даний момент часу
Бакаев А. С., Шнейдман Л. З. [11, с. 7]	Облікова політика — це сукупність способів ведення бухгалтерського обліку, обраних підприємством як відповідні умови господарювання
Завгородній В. П. [12, с. 10]	Облікова політика — це сукупність конкретних методів і форм ведення бухгалтерського обліку, що повідомляється підприємством, виходячи з загальноприйнятих правил і особливостей своєї діяльності
Барановська Т. В. [13, с. 89]	Облікова політика — це сукупність методичних прийомів, способів і процедур організації та ведення бухгалтерського обліку, які обираються підприємством з числа загальноприйнятих чи розробляються самостійно, виходячи з особливостей його діяльності з метою забезпечення захисту прав і інтересів власників

Деякі автори, зокрема Я. В. Лебедзевич, С. Л. Берега, визначають облікову політику як інструмент організації бухгалтерського обліку на конкретному підприємстві.

Разом з тим кожне з наведених визначень облікової політики уточнює або конкретизує підходи, закріплені міжнародними та національними стандартами. В цьому контексті вважаємо за можливе в деякій мірі погодитися з думкою І. Стефанюк та Л. Ловінської, що найбільш прийнятним є визначення, запропоноване Т. В. Барановською [13].

Саме її підхід відрізняється тим, що враховує зв'язок можливостей підприємства у виборі елементів обліку, встановлених законодавчо чи самостійно, з необхідністю дотримання нормативної бази бухгалтерського обліку. Але при цьому недостатньо акцентується увага на необхідності дотримання інтересів різних груп користувачів облікової інформації, що відображається у фінансовій звітності суб'єктів господарювання.

До того ж для більш широкого розкриття сутності облікової політики необхідно розкрити зміст термінів "принципи", "методи" і "процедури".

У національній системі обліку під принципами розуміють правила, якими слід керуватися при вимірі, оцінці й реєстрації господарських операцій і відображенні їх результатів у фінансовій звітності [14, с. 18].

В Україні до принципів бухгалтерського обліку законодавчо встановлених й обов'язкових для всіх підприємств є: обачність, повне висвітлення, автономність, послідовність, безперервність, нарахування та відповідність доходів і витрат, перевагу змісту над формою, історична (фактична) собівартість, єдиний грошовий вимірник, періодичність [2, с. 13].

Такі принципи бухгалтерського обліку й фінансової звітності є важливою складовою методології і базою для створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Отже, принципи обліку є не складовою частиною облікової політики, а законодавчо встановленою межею, в рамках якої вона розробляється конкретним підприємством. Саме такий зміст вони повинні мати у визначенні облікової політики.

Також не викликає сумнівів твердження, що облікова політика розкриває методи складання фінансової звітності, які обрані підприємством [5; 7]. Традиційно під методом прийнято розуміти сукупність способів пізнання явищ, що складають предмет даної науки. Як система прийомів практичного освоєння дійсності, метод бухгалтерського обліку містить у собі первинне спостереження і реєстрацію інформації про облікові об'єкти, їх вартісний вимір, групування та поточний облік, загальне порівняння й узагальнення інформації. Усі підприємства, що ведуть бухгалтерський облік своєї фінансово-господарської діяльності, застосовують зазначені елементи методу без винятку. Розбіжності складають лише способи практичної реалізації елементів методу залежно від економічної ситуації й умов діяльності суб'єкта господарювання [6, с. 141].

Отже, більш точним було б у визначенні облікової політики замість терміна "методи" вказувати "методичні прийоми ведення обліку", розуміючи практичну реалізацію елементів методу бухгалтерського в конкретних умовах господарювання.

Відсутнє також у Законі про бухгалтерський облік і П(С)БО визначення терміна "процедура". На думку авторів, під процедурою обліку слід розуміти послідовність дій з упровадження в життя саме методичних прийомів обліку: форму організації та ведення бухгалтерського обліку, порядок заповнення і підписання первинних документів, правила документообігу і технологію обробки облікової інформації, організацію та порядок проведення інвентаризації, організацію управлінського обліку і контролю (внутрішнього аудиту) тощо.

Таким чином видно, що облікова політика базується на трьох елементах. Так, принципи бухгалтерського обліку становлять фундамент, на якому будують методи і процедури обліку. У свою чергу, методи впливають на вибір процедур обліку. При формуванні облікової політики необхідно враховувати, що її структура облікової політики пов'язана з виділенням системних складових: організаційної, методичної, технічної, кожна з яких складається з об'єктів облікової політики та відповідних

елементів [15, с. 527]. При цьому під "об'єктом облікової політики" розуміється будь-яка норма або позиція підприємства з організації та ведення бухгалтерського обліку, щодо якої є альтернативні варіанти. Що стосується елементу облікової політики, то це можливі методичні прийоми, способи та процедури, що обираються з числа загальноприйнятих з урахуванням особливостей діяльності підприємства. Виділені елементи понятійного апарату щодо облікової політики підприємств дозволили забезпечити систематизацію викладення процесу формування, змісту та реалізації облікової політики [16, с. 7].

Суперечливим є питання визначення мети розробки облікової політики. У літературі існує дві думки щодо даної проблеми:

1. Облікова політика повинна формувати достовірну картину майнового і фінансового положення підприємства [6; 12; 17; 18].

2. В основу розробки облікової політики закладається принцип досягнення цілей керівництва щодо встановлення бажаного рівня витрат і розміру фінансових результатів, а також оптимізації податкового тягаря [5; 7; 9; 13].

З одного боку, підприємству надано право самостійно визначитися стосовно вибору способу ведення обліку, що, безперечно, призводить до вірогідності бухгалтерської інформації. А з іншого – облікова політика повинна надавати достовірну інформацію про фінансовий стан і результати діяльності підприємства.

Виходячи з наведеного, зазначимо, що термін "облікова політика" може використовуватись як у вузькому, так і в широкому значенні.

Під обліковою політикою у вузькому значенні розуміється встановлений законодавством набір альтернатив щодо відображення в бухгалтерському обліку підприємства господарських операцій, активів, капіталу та зобов'язань; витрат, доходів та фінансових результатів.

Облікова політика в широкому значенні – це методологія ведення бухгалтерського обліку для цілей:

управлінського планування (облікове забезпечення процесу прийняття управлінських рішень на різних рівнях); адекватної оцінки активів, капіталу, зобов'язань, витрат, доходів та фінансових результатів при складанні фінансової звітності;

податкового планування (оптимізація оподаткування на підприємстві).

Іншими словами, облікову політику в широкому розумінні можна визначити як управління обліком, а у вузькому – як сукупність способів ведення обліку (вибір організацією альтернативних методик ведення обліку).

Узагальнюючи вищенаведене, можна сформулювати наступне визначення поняття "облікова політика підприємства".

Облікова політика підприємства – це сукупність методичних прийомів і процедур (способів) організації та ведення бухгалтерського обліку, які обираються підприємством, з числа встановлених законодавчо чи розроблених самостійно, виходячи з особливостей його діяльності з метою забезпечення захисту прав і інтересів власників та інших користувачів облікової інформації, яка відображається у фінансовій звітності суб'єкта господарювання.

У літературних джерелах, крім висвітлених тлумачень облікової політики, є ще одне, що з'явилося саме у вітчизняній науковій літературі. Це підхід до облікової політики як категорії національної системи бухгалтерського обліку. Ф. Бутинець, А. Пилипенко й В. Отенко та інші виділяють два рівня облікової політики: 1 – політика державних органів з розвитку системи бухгалтерського обліку; 2 – політика окремого підприємства щодо забезпечення надійності фінансової звітності [15; 19].

Існуючі рівні реалізації (державний та регіональний рівень підприємства), погоджуючись з Т. В. Барановською, пропонують доповнити міждержавним рівнем, існування якого обумовлюється об'єктивними процесами інтеграції та глобалізації.

Якщо перший рівень – це сукупність правил, норм, стандартів, які використовуються для встановлення принципів функціонування бухгалтерського обліку в межах геополітичних об'єднань країн;

другий рівень – це облікова політика держави щодо підприємства. При цьому законодавчо регулюються й установлю-

ються нормативними актами такі складові, як принципи звітності, її форми, критерії визнання окремих видів активів, зобов'язань, доходів і витрат, зміст статей звітності та інше, тобто ті складові, які можуть змінюватися тільки в результаті зміни тексту й змісту П(С)БО;

третій рівень – це і є облікова політика підприємства.

Відповідно до кожного рівня виділені суб'єкти облікової політики, до компетенції яких входить формування облікової політики та контроль за реалізацією обраного варіанта. Суб'єктами облікової політики на мікрорівні виступають власник, на макрорівні – Міністерство фінансів України (Методологічна рада при Міністерстві фінансів України); Кабінет Міністрів України; Верховна Рада України; Національний банк України; Податкова адміністрація та інші органи, які здійснюють регулювання у сфері бухгалтерського обліку.

Таким чином, облікова політика як інструмент державного регулювання спрямована на систему бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання. З одного боку, вона забезпечує її розвиток, а з іншого – створює умови для розробки суб'єктом господарювання власної облікової політики. Отже, таким чином вирішується питання формування облікової політики підприємства, враховуються наведені вище визначення самого терміна "облікова політика", його трансформація у часі, вимоги, що змінюються на кожному з етапів розвитку суспільства.

Література: 1. Маляревский Ю. Д. Проблемы реформирования бухгалтерского учета // Вісник ХДЕУ. – 2000. – №3(5). – 57 с. 2. Закон України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" від 16.07.99 р. №996-XIV // Бухгалтерія. Бухгалтерський облік. Хрестоматія. – 2005. – №29. – С. 13 – 17. 3. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000: Пер. з англ. / За ред. С. Ф. Голова. – К.: ФПБАУ, 2000. – С. 12 – 72. 4. Зубко А. Б. "Особливості облікової політики акціонерних товариств" // Вісник технологічного університету Поділля. – 2003. – №5. – С. 117 – 119. 5. Патарідзе М. В. Організація обліку як фактор управління фінансовим результатом // Вісник Державного агро-екологічного університету. – 2003. – №2. – С. 153 – 159. 6. Наумчик О. А. Основні засоби: зміст і принципи облікової політики // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2003. – №5. – С. 141 – 144. 7. Лебедзевич Я. В. Вплив облікової політики підприємства на доходи і результати діяльності // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. – 2001. – №15. – С. 155 – 161. 8. Береза С. Л. Побудова облікової політики відображення грошових коштів та дебіторської заборгованості // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2003. – №1. – С. 35 – 41. 9. Лайчук С. М. Формування облікової політики підприємства щодо основних засобів та інших необоротних матеріальних активів // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. – 2002. – №20. – С. 142 – 146. 10. Прудников В. М. Настольная книга бухгалтера. – М.: Инфра-М, 1995. – 46 с. 11. Бакаев А. С. Учетная политика предприятия / А. С. Бакаев, Л. З. Шнейдман // Бухгалтерский учет. – 1994. – №7. – С. 5 – 15. 12. Завгородній В. П. Бухгалтерський облік в Україні. – К.: А. С. К., 1999. – 848 с. 13. Барановська Т. В. Використання облікової політики при здійсненні внутрішнього контролю // Вісник технологічного університету Поділля. – 2003. – №5. – С. 89 – 93. 14. П(С)БО 1 "Загальні відомості до фінансової звітності". Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. №87 // Бухгалтерія. Бухгалтерський облік. Хрестоматія. – 2005. – №29. – С. 18 – 20. 15. Бутинець Ф. Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник для студентів вузів спеціальності "Облік і аудит" – 2-е вид., доп. і перероб. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 640 с. 16. Барановська Т. В. Облікова політика підприємств в Україні: теорія і практика / Автореферат дисертації канд. екон. наук. – 2005. – 21 с. 17. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку. – К.: Знання, 2004. – 448 с. 18. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. екон. спец. – 6-те вид., допов. й переробл. – К.: А. С. К., 2005. – 784 с. 19. Пилипенко А. А. Організація обліку і контролю: Підручник / А. А. Пилипенко, В. І. Отенко. – Харків: ВД "ІНЖЕК", 2005. – 424 с.